

MARZENA ŚWIGOŃ

Pracownia Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mail: marzena.swigon@neostrada.pl; marzena.swigon@uwm.edu.pl

LIBRARY ANXIETY: PRZEGLĄD WSPÓŁCZESNYCH KIERUNKÓW BADAŃ¹

Marzena Świgoń jest adiunktem na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Doktoryzowała się w zakresie bibliologii (specjalność informacja naukowa) na Uniwersytecie Wrocławskim (2005). Do jej najważniejszych publikacji należą: *Bariery informacyjne – podstawy teoretyczne i próba badań w środowisku naukowym* (Warszawa, 2006) Informacja a informacja naukowa. W: *Historia – Archiwistyka – Informacja naukowa. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*. Pod red. M. Świgoń (Olsztyn, 2009), s. 245-262; Standaryzacja a transfer wiedzy. W: *Standardy biblioteczne*. Pod red. M. Wojciechowskiej (Gdańsk, 2009, w druku).

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka. Użytkownicy biblioteki. Lęk przed biblioteką. *Library anxiety*. Badania użytkowników. *User studies*.

ABSTRAKT: W artykule zaprezentowano współczesne kierunki badań dotyczących lęku przed biblioteką i odpowiadające im egzemplifikacje. Wskazano na polskie dokonania w tej dziedzinie. Podsumowano stan badań w tym zakresie, zwrócono uwagę na propozycje odnoszące się do przyszłych inicjatyw naukowych. Przedstawiono sposoby niwelowania odczucia niepokoju w bibliotece.

WPROWADZENIE

Termin *library anxiety* obejmuje takie nieprzyjemne odczucia, jak: lęk, niepokój, obawa, niepewność, bezradność, zagubienie, związane z pobytym i korzystaniem z biblioteki. Jako przedmiot badań naukowych *library anxiety* pojawiło się w światowej literaturze specjalistycznej w połowie lat osiemdziesiątych² ubiegłego wieku (Mellon, 1986), a popularność zyskało w latach dzie-

¹ W „Przeeglądzie Bibliotecznym” 2009, z. 2 opublikowano artykuł autorki *Library anxiety: teoria, założenia, modele*; obecny stanowi jego kontynuację.

² Wzmianki na temat niepokoju i niepewności odczuwanych przez użytkowników bibliotek można znaleźć już w literaturze amerykańskiej z lat sześćdziesiątych XX w. (Line, 1963).

więćdziesiątych za sprawą trzech badaczy amerykańskich: Sharon Bostick, Anthony'ego J. Onwuegbuzie i Qun G. Jiao. Teoria *library anxiety* rozwija się, dlatego też warto przedstawić współczesne kierunki badań w tym zakresie.

W niniejszym artykule skoncentrowano się na prezentacji wyników badań prowadzonych po 2004 r., przypomniano jednak również badania wcześniejsze, podkreślając ich prekursorski charakter.

WSPÓŁCZESNE KIERUNKI BADAŃ NAD *LIBRARY ANXIETY*

Analiza literatury przedmiotu pozwala wyodrębnić cztery kierunki badawcze w zakresie *library anxiety*. Należą do nich: 1) narzędzia służące do badania *library anxiety*, 2) związek nowych technologii z *library anxiety*, 3) różnice w odczuwaniu *library anxiety* pod względem rasy, narodowości, 4) związek innych, niezbadanych dotąd, zmiennych z *library anxiety*.

Biorąc pod uwagę liczbę opublikowanych do tej pory wyników badań, można stwierdzić, że obszar drugi najbardziej interesuje naukowców, co zapewne łączy się z powszechną komputeryzacją świata informacji. Trzeci świadczy o uznaniu tematu na arenie międzynarodowej, tu mieszczą się badania prowadzone w Polsce. Mimo to należy przypuszczać, że to jednak pierwszy i czwarty w największym stopniu wpłyną na rozwój teorii lęku przed biblioteką.

Badania należące do pierwszej grupy dotyczą doskonalenia testów, za pomocą których mierzony jest lęk przed bibliotekami. W przypadku testu *Library Anxiety Scale* (LAS) badacze akceptują jego pierwotną wersję (tj. oryginalny test opracowany przez S. Bostick) lub też dokonują jego modyfikacji. Pierwsi dowodzą jego stosowności, porównując uzyskane dzięki niemu wyniki z wynikami innych testów określających poziom niepokoju, np. z wynikami testu na podatność na stres (*State-Trait Anxiety Scale Inventory*; zob.: Jiao, Onwuegbuzie, 1999c) czy też na ogólny poziom lęku (*The Institute for Personality and Ability Testing Anxiety Scale*; zob.: Jerabek i in., 2001). LAS jest narzędziem do badania specyficznego rodzaju niepokoju odczuwanego w bibliotece, doświadczające go osoby nie wykazują lęku w innych sytuacjach życiowych. Druga grupa badaczy wskazuje wątpliwości nasuwające się w związku z pięć respondentów. W przypadku mężczyzn LAS sprawdza się przy określeniu ich postaw a nie lęku.

Modyfikacje LAS polegają na dodawaniu do niego nowych komponentów. Prawie we wszystkich przeprowadzonych do tej pory badaniach uwzględniano pięć wyselekcjonowanych przez Bostick czynników: bariery związane z personelem biblioteki, bariery afektywne, wiedzę o bibliotece, komfort w bibliotece i bariery mechaniczne. W literaturze przedmiotu wspomina się o innych równie ważnych elementach *library anxiety*: o braku źródeł w bibliotece (Onwuegbuzie i in., 2004; Shoham, Mizrachi, 2001; Świgoń, 2002b) i o lęku przed nowymi technologiami (Jerabek i in., 2001; Van Kampen, 2004; Mizrachi, Shoham, 2004). Doris Van Kampen i Bostick opracowały kolejną wersję testu LAS: *Multidimensional Library Anxiety Scale* (MLAS). MLAS w większym stopniu uwzględnia znaczenie nowych technologii. Brak źródeł w bibliotece to dodatkowy komponent *library anxiety* brany pod uwagę tylko przez badaczki izraelskie: test H-LAS Diane Shoham i Snunith Mizrachi

(Shoham, Mizrachi, 2001)³. Ich celem było dostosowanie LAS do innych warunków kulturowych.

Van Kampen stworzyła, odwołując się do doświadczeń Bostick, test uwzględniający odczucia studentów zaangażowanych w proces poszukiwania informacji podczas pisania prac naukowych (Information Search Process – ISP). Położyła większy nacisk na wykorzystanie nowych technologii, które nie znajdowały się w tak powszechnym użyciu w okresie, kiedy Bostick konstruowała swoje narzędzie badawcze (początek lat dziewięćdziesiątych XX w.). Multidimensional Library Anxiety Scale składa się z sześciu komponentów: 1) poczucia pewności w samodzielnym korzystaniu z biblioteki (*Know*), 2) niepokoju w procesie poszukiwania informacji i ogólnie w bibliotece (*Islib*), 3) postrzegania barier związanych z personelem (*Staf*), 4) postrzegania wagi zrozumienia jak korzystać z biblioteki (*Implib*), 5) poziomu komfortu w korzystaniu z technologii oraz jej zastosowania w bibliotece (*Tech*), 6) poczucia komfortu w budynkach bibliotecznych (*Buil*). Van Kampen przeprowadziła badania wśród 278 doktorantów z Saint Leo University, potwierdzając tym samym słuszność zmian wprowadzonych do LAS. Jej dokonania nie spotkały się jednak z szerszym oddźwiękiem w literaturze przedmiotu.

Drugim wyraźnie rysującym się obszarem badań w zakresie *library anxiety* jest wykazywanie związków nowych technologii z odczuwaniem lęku przed biblioteką. Korelacjami pomiędzy pomiarami *library anxiety* i *computer anxiety* oraz sprawdzaniem adekwatności obu kwestionariuszy jako narzędzi do badania tego rodzaju lęków i niepokoїв z wyraźnym odróżnieniem od frustracji, braku satysfakcji czy rozczarowania, będącymi innego rodzaju odczuciami, zajmowali się An Jerabek, Linda Meyer i Thomas Kordinak (Jerabek i in., 2001). Szukali oni odpowiedzi na pytanie, czy w postawach i emocjach użytkowników bibliotek i użytkowników komputerów można rozpoznać symptomy lęku (niepokoju) opisywane w literaturze psychologicznej i medycznej jako patologie kliniczne. Przygotowali dwa kwestionariusze, których zawartość porównali z testem, służącym do badania ogólnego poziomu lęku człowieka (The Institute for Personality and Ability Testing Anxiety Scale). Badania przeprowadzili na grupie 241 studentów (*undergraduate level*). Ich zdaniem oba narzędzia są odpowiednimi do mierzenia poziomu lęku i postaw użytkowników bibliotek. Okazało się jednak, że przygotowane przez nich ankiety wydają się bardziej adekwatne (znacząca korelacja do testu ogólnego poziomu lęku; $p < 0,01$) do badania lęku u kobiet niż mężczyzn. Inne uwzględnione przez nich zmienne dotyczyły: wieku, rasy, zatrudnienia, roku studiów, zakwaterowania. Szczegółowa analiza korelacji komponentów *library anxiety* wykazała ponadto, że w przypadku kobiety istotną rolę odgrywają bariery związane z personelem biblioteki. Test LAS sprawdza się zatem w badaniach poziomu lęku przed biblioteką i postaw w bibliotece u kobiet, w przypadku mężczyzn pozwala lepiej określić ich postawę niż poziomu lęku.

Badaczki izraelskie, Shoham i Mizrachi, wykazały związki między takimi zmiennymi, jak: wiek, płeć, język ojczysty, rok studiów i doświadczenie w korzystaniu z komputera, z postawami studentów wobec nowych technologii (Mizrachi i Shoham, 2004). Wzięły pod uwagę trzy rodzaje postaw użytkowników: zainteresowanie komputerami, pewność siebie w korzystaniu z nich

³ Notabene polskie badania dowiodły, że brak źródeł w bibliotece jest najczęstszą – wśród 48 innych – barierą informacyjną utrudniającą dostęp i korzystanie ze źródeł informacji naukowej (Świgoń, 2006). *Library anxiety* można przypisać zatem do kategorii barier informacyjnych: barier związanych z użytkownikiem informacji i barier interpersonalnych (Świgoń, 2006, s. 43-52).

i lęk przed nimi. Zajęły się także relacjami pomiędzy wskazanymi postawami a poziomem lęku przed biblioteką. Wyniki ich badania potwierdziły, że doświadczenie w korzystaniu z komputera wpływa na obniżenie poziomu *library anxiety*. Wykryły pozytywne relacje pomiędzy wspomnianymi trzema postawami wobec komputerów i poszczególnymi komponentami *library anxiety*. W swych badaniach uwzględniły nie pięć, ale siedem komponentów składowych zjawiska: personel biblioteki, wiedzę o bibliotece, język ojczysty, komfort w bibliotece, komfort związany z korzystaniem z komputerów w bibliotece, regulaminy biblioteczne, godziny pracy biblioteki oraz brak źródeł w bibliotece. Ustaliły, iż najsilniejsza relacja zachodzi pomiędzy dużą wiedzą o bibliotece i nieznacznym lękiem wobec nowych technologii ($p < 0,01$)⁴ (Shoham i Mizrachi, 2001).

W 2004 r. Jiao i Onwuegbuzie przeprowadzili analogiczny do powyższego test, tyle że wśród studentów wyższych lat studiów, ściślej wśród 94 Afroamerykanów z College of Education (Jiao i Onwuegbuzie, 2004). Ich kwestionariusz, określający postawy wobec komputerów, zawierał czwartą, nieuwzględnioną we wcześniejszych badaniach postawę: użyteczność (przydatność) komputerów dla użytkowników. Analiza jego wyników pozwoliła im dowiedzieć silnych związków pomiędzy lękiem przed biblioteką i wszystkimi jego komponentami a postawami respondentów wobec komputerów (preferencje dotyczące sprzętu komputerowego, jego użyteczność) ($p < 0,001$).

Do tego samego nurtu dociekań naukowych należą badania poziomu *library anxiety* u dorosłych uczących się i wykazywanie jego związku z ich postawą wobec Internetu (Collins i Veal, 2004). W odróżnieniu od badań wyżej przedstawionych objęto nimi studentów: mieszkających daleko od biblioteki uniwersyteckiej (ponad 80 km), niebiorących zbyt często udziału w szkoleniach bibliotecznych i z konieczności korzystających z innych typów bibliotek, np. bibliotek publicznych. Badanych charakteryzował wysoki poziom barier afektywnych oraz mechanicznych. Porównanie wyników testu na *library anxiety* z wynikami testu, określającego stosunek do edukacyjnej roli Internetu (w tym elektronicznych baz danych) dowiodło, że respondentów z najwyższym poziomem barier afektywnych i barier związanych z wiedzą o bibliotece, cechuje najmniej pozytywna postawa wobec Internetu.

Wpływ szkoleń (komputerowego oraz z zakresu tradycyjnych źródeł bibliograficznych) na poziom lęku przed biblioteką był przedmiotem eksperymentu przeprowadzonego wśród 238 studentów pierwszego roku Uniwersytetu w Georgii (Van Scoyoc, 2003). Zostali oni podzieleni na trzy grupy: 1) grupę kontrolną, 2) grupę poddaną instruktażowi bibliograficznemu i 3) grupę, która przeszła szkolenie komputerowe. Najmniejszy poziom lęku przed biblioteką – w porównaniu z grupą kontrolną – prezentowali studenci przeszkoleni przez bibliotekarzy w zakresie bibliografii ($p < 0,05$). Szkolenie komputerowe nie przyniosło spodziewanych efektów, tzn. poziom niepokoju w tej grupie studentów nie różnił się znacząco od poziomu lęku w grupy kontrolnej ($p > 0,05$). Szczegółowa analiza dotycząca komponentów *library anxiety* wykazała, że największe różnice pomiędzy trzema grupami respondentów wystąpiły w obrębie dwóch jej składników, tj. barier związanych z personelem biblioteki i barier afektywnych.

⁴ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona pozwala badać liniowość i siłę związku pomiędzy dwiema zmiennymi. Osiąga wartości w przedziale od -1 do 1, przy czym wartość -1 oznacza ujemną zależność między cechami, 0 świadczy o braku zależności, wartość 1 wskazuje na zależność dodatnią.

Trzeciemu z kierunków badawczych, obejmujących *library anxiety*, można przypisać różne egzemplifikacje tego zjawiska w poszczególnych krajach. Dotyczą one także mniejszości etnicznych.

Badanie relacji pomiędzy lękiem przed biblioteką a tożsamością narodową zapoczątkowali Onwuegbuzie i Jiao. Zainspirowały ich wyniki testów przeprowadzonych w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. i fakt, że wyższy poziom lęku przed biblioteką cechował badanych, dla których język angielski nie był językiem ojczystym. Onwuegbuzie i Jiao zajęli się także problemem bariery językowej, a ściślej powiązań *library anxiety* z wynikami testu na znajomości słownictwa i rozumienie czytanego tekstu (Jiao i Onwuegbuzie, 2003). Badaniu poddali grupę 45 Afroamerykanów studiujących na ostatnim roku studiów. Najwyższy poziom lęku przed biblioteką, a ściślej poziom lęku związany z wiedzą o bibliotece, charakteryzował studentów z niskim wynikiem z obu testów. Wykazywali się oni niskim poziomem odczuwania barier związanych z personelem oraz komfortem w bibliotece.

W innych badaniach Onwuegbuzie i Jiao porównali poziom lęku przed biblioteką u Amerykanów rasy białej i Afroamerykanów (Jiao i in., 2006)⁵. W tym celu przebadali łącznie 180 studentów ostatniego roku studiów: 155 rasy białej i 25 Afroamerykanów. Okazało się, że pierwszych cechował znacznie wyższy poziom lęku przed biblioteką niż Afroamerykanów. Różnice te dotyczyły wszystkich pięciu komponentów *library anxiety*.

Podobne badania przeprowadzono w innych krajach: Izraelu (Shoham i Mizrachi, 2001), Kuwejcie (Anwar i in., 2004) i Polsce (Świgoń, 2002b; 2004). Sprawdzano, czy i w jakim stopniu wspomniany problem dotyczy rodzimych studentów. Trudno jednak dokonać zestawienia ich wyników, ponieważ stosowano w nich inne narzędzia. Przygotowując poszczególne kwestionariusze, brano pod uwagę różnice kulturowe lub warunki ekonomiczne danego kraju.

W badaniach izraelskich uwzględniono siedem komponentów *library anxiety*: 1) personel biblioteki, 2) wiedzę o bibliotece, 3) język ojczysty, 4) komfort w bibliotece, 5) komfort związany z korzystaniem z komputerów w bibliotece, 6) regulaminy biblioteczne, godziny pracy biblioteki, 7) brak źródeł w bibliotece (test H-LAS). Przebadano 664 studentów z ośmiu college'ów nauczycielskich (z każdego roku) w wieku od 18 do 55 lat. Dla 82% z nich językiem ojczystym był hebrajski, dla 12% arabski. Największymi barierami dla studentów izraelskich okazały się: język angielski i konieczność korzystania z materiałów i źródeł w tym języku (średnia 3,65 w skali od 1 do 5). Na drugim miejscu znalazły się niedogodne regulaminy biblioteczne (2,81). Wprowadzenie nowych elementów do testu LAS przez badaczki świadczy o ich intuicji, ale i dowodzi konieczność jego dostosowywania do realiów danego kraju. Wykazano korelację różnych zmiennych niezwiązanych z poszczególnymi komponentami *library anxiety*, np. płci z barierą językową (większa w przypadku kobiet; $p < 0,01$), wieku oraz języka ojczystego z wiedzą o bibliotece (mniejsza wśród młodszych, tj. do 24 roku życia, oraz mówiących po arabsku; $p < 0,01$). Badania wskazały na związki poszczególnych komponentów

⁵ Badania przeprowadzono dwukrotnie w celu ich uwiarygodnienia. Za pierwszym razem respondenci z owych dwóch grup etnicznych studiowali na innych uczelniach, co wiązało się z wątpliwościami, czy różnice w odczuwaniu niepokoju w bibliotece związane były z rasą, czy może z poziomem edukacji danej uczelni. W artykule zaprezentowano wyniki drugich badań, w których grupy respondentów dobrano z tych samych instytucji.

tów lęku przed biblioteką z różnymi sposobami zastosowania komputera (dom, praca, edytor tekstów, gry, Internet). Częstsze korzystanie z niego korelowało z mniejszym poziomem lęku przed biblioteką, co oznaczało posiadanie większej wiedzy o bibliotece i mniejsze problemy z językiem angielskim.

W Kuwejcie grupę respondentów ograniczono do reprezentantów nauk biologicznych. W badaniach wzięło udział 145 studentów pierwszych lat studiów uniwersytetu (Kuwait University). W ankiecie zrezygnowano z pytań o poczucie bezpieczeństwa w bibliotece (komfort w bibliotece), argumentując, że „bezpieczeństwo na uniwersytecie w Kuwejcie nie jest problemem” (Anwar i in., 2004, s. 270). Wnioski płynące z badań dotyczyły braku związku zjawiska lęku z picią respondentów, a nawet z korzystaniem, bądź nie, z biblioteki uczelnianej – cechami, które w świetle innych nie tylko amerykańskich ustaleń, są ściśle powiązane z nim. Zaproponowano kategoryzację użytkowników biblioteki pod kątem intensywności lęku (wraz z adekwatnymi przedziałami punktacji z testu na *library anxiety*), tj. od użytkowników nieodczuwających tego rodzaju niepokoju, poprzez niski poziom jego odczuwania, poziom średni, podwyższony, aż do wysokiego.

W pierwszych badaniach polskich zastosowano kwestionariusz, którego pytania oparto na ankiecie autorstwa Mellon i Bostick. W jego pierwszej części postawiono pytanie o wrażenia użytkowników, dotyczące korzystania z biblioteki uczelnianej (zamierzano sprawdzić, ile osób użyje takich określeń, jak: lęk, niepokój, zagubienie itp.); w drugiej zawarto pięć stwierdzeń adekwatnych do opisanych w literaturze amerykańskiej komponentów zjawiska (np. komponent „wiedza o bibliotece” reprezentowany był przez stwierdzenie: „Wiem, gdzie są zlokalizowane poszczególne działy w bibliotece oraz jakie materiały i źródła można w nich znaleźć”, itd.), z którymi respondenci określali stopień zgodności swoich odczuć (w skali pięciostopniowej). Badania przeprowadzono wśród studentów pierwszego roku filologii polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Wyniki płynące z części pierwszej wskazywały, że około 40% studentów posiada świadomość lęków związanych z biblioteką. Ponad 80% badanych przedstawiało trudności związane z poszukiwaniem informacji (Świгоń 2002b, s. 14). Wyniki z części drugiej pozwoliły na ustalenie hierarchii komponentów *library anxiety* w badanej grupie. Pytania z drugiej części ankiety wykorzystała ponownie Barbara Wójcik w badaniach przeprowadzonych wśród studentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (Świгоń, 2004). Ich wyniki pozwoliły ustalić inną hierarchię pięciu komponentów *library anxiety*. Należy podkreślić, że w badaniach amerykańskich w przeciwieństwie do polskich nie zajmowano się związkami między kierunkiem studiów a lękiem przed biblioteką.

Inny ważny wniosek dla badaczy lęku przed biblioteką w polskich warunkach dotyczy uzupełnienia kwestionariusza o szósty komponent, tj. niepokój związany z brakiem potrzebnych źródeł w bibliotece (Świгоń, 2002b). Został on uwzględniony w badaniach przeprowadzonych w 2006 r. w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku (Sadowski, Sobczak, 2007). Zgodnie z przewidywaniami okazało się, że „niedostateczne zasoby biblioteczne” znalazły się na pierwszym miejscu hierarchii komponentów lęku przed biblioteką. Bariera niewystarczającego zaopatrzenia polskich bibliotek w źródła informacji, choć nie zawsze związana z uczuciem lęku czy niepokoju, jest najbardziej uciążliwą barierą informacyjną w środowisku akademickim (Świгоń, 2006).

Czwarty ostatni obszar badawczy *library anxiety* reprezentują publikacje omawiające korelacje pomiędzy lękiem przed biblioteką a innymi, niezbadanymi dotąd zmiennymi.

Melissa Gross i Don Latam w artykule *Attaining information literacy: an investigation of the relationship between skill level, self-estimates of skill, and library anxiety* przedstawili tzw. ogólną teorię kompetencji (różnica pomiędzy faktycznymi umiejętnościami informacyjnymi studentów a odczuciami ich dotyczącymi). Na podstawie badań przeprowadzonych w grupie 51 osób próbowali dowieść związku między ocenianiem swoich umiejętności informacyjnych przez studentów a lękiem przed biblioteką (Gross i Latham, 2007). Nie udało się ustalić takich powiązań, ale odnotowano znaczący statystycznie wyjątek, odnoszący się do jednego z komponentów, tj. wiedzy o bibliotece ($p=0,01$). Wykazano negatywną korelację pomiędzy zmiennymi. Wraz ze wzrostem ogólnej punktacji z testu, określającego poziom umiejętności informacyjnych, zmniejszała się liczba punktów związana z brakiem wiedzy o bibliotece.

Nahyun Kwon, A. Onwuegbuzie, Linda Alexander prowadzili badania dotyczące relacji pomiędzy *library anxiety* a myśleniem krytycznym (Kwon i in., 2007). Przebadali 170 doktorantów z College of Education, którzy odpowiadali na pytania charakterystyczne dla testów LAS i CCTDI (Critical Thinking Disposition Inventory)⁶. Okazało się, że im słabsza była zdolność studentów w zakresie myślenia krytycznego, tym wyższy poziom *library anxiety*, co wypływało z dwóch komponentów zjawiska: barier afektywnych i wiedzy o bibliotece. Z siedmiu dyspozycji, składających się na myślenie krytyczne, najsilniejszy związek z lękiem w bibliotece wykazały: ocena własnych umiejętności myślenia krytycznego (im wyższa ocena, tym niższy poziom lęku) oraz ciekawość i myślenie logiczne. Studenci z wysokim poziomem ciekawości oraz myślenia logicznego odczuwają mniejszy lęk przed biblioteką.

Z kolei Jiao, Onwuegbuzie, Waytowich w swoich badaniach próbowali odnaleźć związki między błędami w cytowaniach a *library anxiety* (Jiao i in., 2008). Szukali odpowiedzi na pytanie, czy poziom lęku przed biblioteką pozwala przewidzieć jakość bibliografii załącznikowej sporządzanej przez doktorantów. W ich ankiecie wzięło udział 93 uczestników studiów doktoranckich z zakresu edukacji i pedagogiki (jednego z południowoschodnich uniwersytetów). Weryfikacja cytowań dokonanych przez doktorantów wykazała, że jedno na trzy zawierało jakiś rodzaj błędu, w każdej pracy doktorskiej znalazło się średnio ponad 12 błędnych (niekompletnych, niewłaściwych) odwołań do literatury. Badacze ustalili korelacje pomiędzy liczbą błędów a trzema komponentami lęku przed biblioteką, barierami związanymi z personelem (największy, bo ponad 67% udział w wyjaśnieniu korelacji z błędnymi cytowaniami), komfortem w bibliotece i barierami afektywnymi.

Na zakończenie prezentacji współczesnych kierunków badań, związanych z *library anxiety*, należałoby jeszcze odnieść się do tych, które prognozują autorzy książki *Library anxiety: theory, research, and applications* (Onwuegbuzie i in., 2004). W rozdziale *Future research, issues and challenges* zwrócili oni uwagę na konieczność przeprowadzenia badań wśród innych użytkowników i w innych typach bibliotek (biblioteki szkolne, biblioteki publiczne, biblioteki w innych krajach) oraz na potrzebę poszerzenia problematyki

⁶ CCTDI (Critical Thinking Disposition Inventory) służy do mierzenia indywidualnych zdolności do wykorzystywania myślenia krytycznego, w tym m.in.: dociekania prawdy, poziomu otwartości, ciekawości, myślenia analitycznego, logicznego, dojrzałości oraz samooceny w tym zakresie.

o kwestie niezwiązane z fizyczną częścią biblioteki (organizacja, urządzenia, oznakowania, wygląd strony domowej, itd.), a dotyczące takich czynników afektywnych, jak: odczucia, wartości, przekonania, wrażenia, emocje, motywacje, postawy użytkowników) (Onwuegbuzie i in., 2004, s. 275-310). Zaszeregowali istnienie nowego komponentu zjawiska. Ich zdaniem na lęk studentów przed biblioteką wpływają zadania zlecane im przez wykładowców i związane z tym wyszukiwanie informacji. Kolejny obszar badawczy wyznaczony przez autorów wspomnianej publikacji to testowanie różnych sposobów radzenia sobie z lękiem przed biblioteką. Ponadto ich zdaniem należałoby: przystosować narzędzia LAS do środowiska elektronicznego, określić optymalny czas mierzenia poziomu lęku przed biblioteką i sprawdzić, czy ów lęk ma pozytywne konsekwencje, np. czy użytkownicy biblioteki nie lekceważą wiedzy o niej i czy nie odkładają wizyt w niej.

SPOSOBY NIWELOWANIA *LIBRARY ANXIETY*

Badania nad *library anxiety* wiążą się z poszukiwaniem metod redukcji tych niekorzystnych stanów psychicznych osób korzystających z bibliotek. Istnieje wiele sposobów niwelowania negatywnych odczuć użytkowników, wśród których można wyróżnić trzy główne grupy: 1) działania dotyczące źródeł i udogodnień bibliotecznych, 2) regulaminy biblioteczne i 3) pośrednie serwisy informacyjne (Onwuegbuzie i in., 2004, s. 235-274).

Pierwsza grupa obejmuje m.in.: czytelne i właściwe oznakowanie w bibliotece, ułatwiające użytkownikom samodzielne poruszanie się po niej; logiczną organizację przestrzeni bibliotecznej (np. umeblowanie); sprawny system dostarczania dokumentów (wypożyczalnie międzybiblioteczne); działalność konsorcjów bibliotecznych; wystarczającą ilość wizyt w bibliotece; dni otwarte.

Druga grupa dotyczy prowadzenia szkoleń w zakresie wyszukiwania informacji, poznawania źródeł informacji, strategii wyszukiwawczych, procedur dostępu do odległych zbiorów, czy szkoleń o charakterze metodologicznym: prowadzenie badań własnych, pisanie prac naukowych, poruszanie kwestii typowych odczuć (np. niepokój, niepewność), towarzyszących poszczególnym etapom wyszukiwania informacji. W tej kategorii mieszczą się próbne sesje wyszukiwawcze (swoisty wstęp do szkolenia bibliotecznego), organizowane w ramach np. wizyt w bibliotece i uzmysławiające użytkownikom ich ewentualne reakcje afektywne. Istotne jest redagowanie w tym celu odpowiednich wydawnictw promocyjnych (ulotki, broszury), ich udostępnianie w bibliotece i poza nią, oraz przygotowywanie wirtualnych przewodników i poradników przedstawiających sposoby wyszukiwania informacji.

Trzecia grupa koncentruje się na relacji użytkownik-bibliotekarz. Podkreślono znaczenie zindywidualizowanych, pogłębionych, dążących do zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkownika porad bibliotecznych. Nowi użytkownicy biblioteki zwracają uwagę na usytuowanie informatorium. Powinno ono znajdować się blisko głównego wejścia do biblioteki. Pierwsze wrażenie odniesione po kontakcie z bibliotekarzem może znacząco zniwelować lęk przed biblioteką. Dotyczy to także możliwości bezpośredniej rozmowy z bibliotekarzem czy pomocy oferowanej drogą online.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE

Zaprezentowany stan badań potwierdza powszechność występowania i rangę zjawiska lęku przed biblioteką, który dotyka studentów różnych narodowości, należących do różnych grup etnicznych, studiujących różne kierunki; ich wiek, rok studiów, płeć czy wyniki w nauce nie mają tu znaczenia.

Teoria *library anxiety* stale rozwija się. Jej podstawowe założenia sformułowane przez C. Mellon są nadal aktualne, choć zmieniające się środowisko biblioteczne wymaga ich udoskonalenia. Dotyczy to zarówno komponentów zjawiska, jak i modeli *library anxiety*.

W literaturze przedmiotu pojawiają się głosy za koniecznością modyfikacji narzędzia do badań w zakresie *library anxiety*. Test LAS Bostick opracowano prawie dwie dekady wcześniej. Jego uwspółcześniona wersja MLAS nie zyskała jak dotąd szerszego uznania – np. Onwuegbuzie i Jiao stosują nadal test Bostick.

Nadzieje należy wiązać z drugim z omówionych kierunków badawczych, w którym podkreśla się znaczenie związku lęku przed biblioteką z lękiem przed nowymi technologiami. Być może doprowadzi to do stworzenia nowego kwestionariusza, bardziej adekwatnego do badania środowiska elektronicznego. Powinno dążyć się także do stworzenia testu, pozwalającego przeprowadzać badania w różnych krajach i dającego możliwość porównywania ich wyników⁷.

Modele *library anxiety*, poza pierwszym (model poszukiwania informacji według Kuhlthau) i piątym (model *library anxiety* związany z procesem twórczym)⁸, wymagają jeszcze dokładnego sprawdzenia. Onwuegbuzie i Jiao stawiali pytanie o charakter zmiennych, ich przyczynę i skutek, czyli o to, czy dany czynnik jest predyktorem lęku przed biblioteką i czy wpływa na niego bezpośrednio czy tylko pośrednio. Kwestii tej nie wyjaśniono nawet w stosunku do podstawowych elementów, takich jak: częstotliwość wizyt w bibliotece i przyczyny korzystania z biblioteki.

Mimo wielu zmiennych uwzględnianych w dotychczasowych dociekaniaх naukowych, nasuwają się wątpliwości, czy pomiędzy nimi a owym lękiem istnieje jakiś związek.

Pierwsza niewiadoma dotyczy płci respondentów. Wyniki niektórych badań wskazują, iż taka relacja nie istnieje (zob.: Bostick, 1992; Świogoń, 2002b). Inne badania dowodzą, że to mężczyźni w większym stopniu odczuwają lęk przed biblioteką (Jiao i in., 1996). Zdaniem badaczek z Izraela, tylko wybrane komponenty *library anxiety* bardziej dotyczą kobiet, np. bariera języka obcego (Shoham i Mizrachi, 2001). Badania M. Świogoń dowodzą, że przeszkody napotymane w bibliotece w większym stopniu dotyczą kobiet niż mężczyzn, a ściślej kobiety przypisują im większą wagę niż mężczyźni (M. Świogoń, 2006). W opinii Jerabek, Meyer i Kordinak test LAS służy do badania lęku u kobiet, u mężczyzn zaś pozwala raczej określić postawę wobec biblioteki, a nie lęk przed nią (Jerabek i in. 2001).

Brakuje badań, dających możliwość porównania wpływu różnych kierunków studiowania na poziom odczuwania lęku przed biblioteką oraz badań przeprowadzonych w bibliotekach innych niż akademickie.

⁷ Autorka opracowuje kwestionariusz na potrzeby polskich badań.

⁸ Więcej na ten temat: M. Świogoń: *Library anxiety: teoria, założenia, modele. Przegląd Biblioteczny* 2009, z. 2, s. 177-189.

Mellon dowiodła, że w środowisku studentów *library anxiety* dotyczy przede wszystkim słuchaczy pierwszego roku. Onwuegbuzie i Jiao wykazali jednak, że i studenci starszych lat, szczególnie piszący prace magisterskie i doktorskie, również są podatni na uczucie niepokoju. Tylko pierwsze z badań przeprowadzono (Mellon, 1986) wśród reprezentantów całej społeczności akademickiej, w kolejnych ograniczono się do studentów ostatniego roku studiów, kładąc nacisk na *research anxiety*: niepokój związany z pisaniem prac naukowych (zob.: Onwuegbuzie, 1997; Jiao i in., 2008).

Inną zmienną, wymagającą badań pod kątem korelacji z lękiem przed biblioteką, są wyniki osiągane przez studentów w trakcie nauki. Badania Grossa i Latham (Grossi Latham, 2007) nie potwierdziły ustaleń płynących z początkowych badań (Jiao i in., 1996), że studentów, mających duże osiągnięcia naukowe cechuje wyższy poziomu lęku przed biblioteką.

Nawiązując do zaprezentowanych kierunków badawczych, wskazanych przez Onwuegbuzie, Jiao i Bostick oraz porównując je z podejmowaną obecnie tematyką, trzeba stwierdzić, że poza dwoma wyjątkami, nie doczekały się one stosownej egzemplifikacji. Pierwszy z tych wyjątków dotyczy badań w innych krajach, np. w Polsce, drugi eksperymentów związanych ze sposobami niwelowania lęku przed biblioteką. W literaturze specjalistycznej znaleziono jedną publikację w pewnym stopniu odpowiadającą tej potrzebie (Van Scoyoc, 2003), można więc założyć, że i ten kierunek zaczął się rozwijać.

Warto jeszcze wspomnieć o oryginalnej koncepcji Piotra Nowaka, tzn. uwzględnienia w ewentualnych, przyszłych ankietach starszych użytkowników bibliotek, np. studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku (Nowak, 2008)⁹.

Podsumowując, należy podkreślić, że badania dotyczące *library anxiety* mają szerszy od bibliotecznego kontekst. Mogą przyczynić się do zrozumienia postaw użytkowników poszukujących informacji oraz ich problemów z tym związanych, a także być punktem wyjścia do dyskusji na powyższy temat (Onwuegbuzie i in., 2004, s. 309). Takim problemem jest z pewnością wspomniane już zjawisko lęku akademickiego (Świgoń, 2008). Zagadnienia związane z procesem poszukiwania informacji to nie tylko fizyczny dostęp do zbiorów za pośrednictwem biblioteki (por. inne bariery informacyjne, Świgoń, 2006), ale i problemy psychologiczne współczesnych użytkowników informacji, mogące być kolejnym wyzwaniem dla badaczy.

BIBLIOGRAFIA

- Anwar, Mumtaz A.; Al-Kandari, Noriah M.; Al-Qallaf, Charlene L. (2004). Use of Bostick's library anxiety scale on undergraduate biological sciences students of Kuwait University. *Library & Information Science Research*, vol. 26, no. 2, pp. 266-283.
- Collins, Kathleen M.T.; Veal, Robin E. (2004). Off-campus adult learners' levels of library anxiety as a predictor of attitudes toward the Internet. *Library & Information Science Research*, vol. 26, no. 1, pp. 5-14.
- Gross, Melissa; Latham, Don (2007). Attaining information literacy: an investigation of the relationship between skill level, self-estimates of skill, and library anxiety. *Library & Information Science Research*, vol. 29, no. 3, pp. 332-353.
- Jarabek, Ann J.; Meyer Linda S.; Kordinak, Thomas S. (2001). „Library anxiety” and „computer anxiety”: measures, validity, and research implications. *Library & Information Science Research*, vol. 23, no. 3, pp. 277-289.

⁹ W przygotowywanych badaniach autorka planuje uwzględnić także tę specyficzną grupę użytkowników.

- Jiao, Qun G.; Onwuegbuzie, Anthony J. (2003). Reading ability as a predictor of library anxiety. *Library Review*, vol. 52, no. 4, pp. 159-169.
- Jiao, Qun G.; Onwuegbuzie, Anthony J. (2004). The impact of information technology on library anxiety: the role of computer attitudes. *Information Technology and Libraries*, vol. 23, no. 4, pp. 138-144.
- Jiao, Qun G.; Onwuegbuzie, Anthony J.; Bostick, Sharon L. (2006). The relationship between race and library anxiety among graduate students: a replication study. *Information Processing and Management*, vol. 42, no. 3, pp. 843-851.
- Jiao, Qun G.; Onwuegbuzie, Anthony J.; Waytowich, Vicki L. (2008). The relationship between citation errors and library anxiety: an empirical study of doctoral students in education. *Information Processing and Management*, vol. 44, no. 2, pp. 948-956.
- Kwon, Nahyun; Onwuegbuzie, Anthony J.; Alexander, Linda (2007). Critical thinking disposition and library anxiety: affective domains on the space of information seeking and use in academic libraries. *College & Research Libraries*, vol. 68, no. 3, pp. 268-278.
- Mizrachi, Diane; Shoham, Snunith (2004). Computer attitudes nad library anxiety among undergraduates: a study of Israeli B.Ed Students. *The International Information & Library Review*, vol. 36, no. 1, pp. 29-38.
- Nowak, Piotr (2008). Nowe technologie a biblioteka. Niepokoje czytelników trzeciego wieku. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 418-428.
- Onwuegbuzie, Anthony J. (1997). Writing a research proposal: the role of library anxiety, statistics anxiety, and composition anxiety. *Library & Information Science Research*, vol. 19, no. 1, pp. 5-33.
- Onwuegbuzie, Anthony J.; Jiao, Qun G.; Bostick, Sharon L. (2004). *Library anxiety: theory, research, and applications*. Lanham, Maryland, and Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2004.
- Sadowski, Rafał; Sobczak, Urszula (2007). Zjawisko *library anxiety* (strach przed biblioteką) wśród studentów II i III roku Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Włocławku – raport z badania ankietowego, przeprowadzonego w styczniu 2006 r. „Zeszyty Naukowe WSHE” T. XXIV, s. 127-141; [online]; [dostęp: 12.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wshe.pl/media/14/aktual/zjawisko_library_anxiety.pdf>.
- Shoham, Snunith; Mizrachi, Diane (2001). Library anxiety among undergraduates: a study of Israeli B.Ed Students. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 27, no. 4, pp. 305-319.
- Świgoń, Marzena (2002a). „Library anxiety”, czyli lęk przed biblioteką. *Bibliotekarz*, nr 4, s. 11-15.
- Świgoń, Marzena (2002b). Poszukiwanie informacji w bibliotece jako źródło niepokoju – badania wśród studentów. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, nr 1, s. 12-19.
- Świgoń, Marzena (2004). „Library anxiety” – bariera informacyjna w bibliotekach akademickich. W: Nowoczesna Biblioteka Akademicka: Olsztyn, 20-21 maja 2004 r. [online]. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2004. – (EBIB Materiały konferencyjne nr 9) [dostęp: 12.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/nba/swigon.marzena.php>>.
- Świgoń Marzena (2006). *Barьеры informacyjne: podstawy teoretyczne i próba badań w środowisku naukowym*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Świgoń, Marzena (2008). *Zjawisko lęku (anxiety) w środowisku akademickim*. II Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Zarządzanie informacją w nauce*. Katowice 19-20 listopada 2008 [online]; [dostęp: 12.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.slideshare.net/marzena.swigon>>.
- Van Kampen, Doris J. (2004). Development and validation of the Multidimensional Library Anxiety Scale. *College & Research Libraries*, vol. 65, no. 1, pp. 28-34.
- Van Scoyoc, Anna M. (2003). Reducing library anxiety in first-year students. *Reference & User Services Quarterly*, vol. 42, no. 4, pp. 329-341.

MARZENA ŚWIGOŃ

Information and Book Studies Division

The University of Warmia and Mazury in Olsztyn

e-mail: marzena.swigon@neostrada.pl; marzena.swigon@uwm.edu.pl

LIBRARY ANXIETY:
A SURVEY OF RECENT RESEARCH TRENDS

KEYWORDS: Library. Library users. Library anxiety. User studies.

ABSTRACT: The author discusses recent research trends in the field of library anxiety and provides their exemplifications. Polish achievements in the field are noticed. Attention is drawn to incoming research initiatives. Finally, solutions for coping with library anxiety are presented.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 13 stycznia 2009 r.